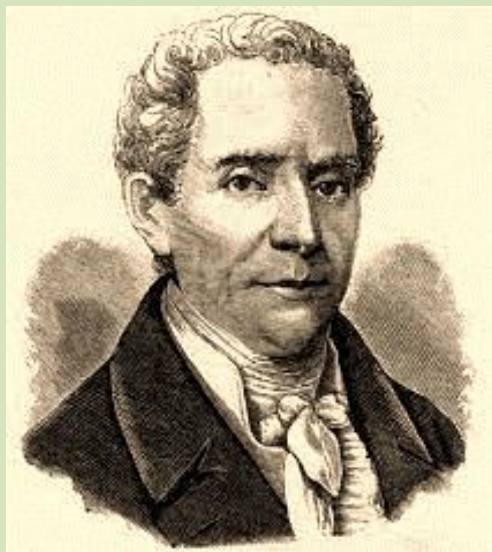

Відділ культури Сумської міської ради
Сумська міська центральна бібліотека ім. Т. Г. Шевченка
Відділ довідково-інформаційної роботи та маркетингу

Дмитро Бортнянський — український Моцарт

До 270-річчя від дня народження

Суми
2021

УДК 01:78(477.52)
Г34

Дмитро Бортнянський – український Моцарт : до 270-річчя від дня народження Дмитра Бортнянського : бібліографічна пам'ятка / Сумська міська центральна бібліотека ім. Т. Г. Шевченка; відділ довідково-інформаційної роботи та маркетингу; уклад. Н. Ю. Курносова, О. Д. Халєєва. — Суми, 2021. — 24 с.

Це видання подає коротку інформацію про життя і творчість видатного композитора і музиканта 18-19 ст., уродженця Глухова Дмитра Бортнянського. Матеріал доповнено ілюстраціями, бібліографічними списками, висловлюваннями про митця. Стане в пригоді працівникам культурно-мистецьких закладів та користувачам бібліотек.

Відповідальна за випуск:

Редактор:

Укладач:

Комп'ютерний набір:

директор ЦБС Стадниченко Л. М.

заст. директора Бегменко О. М.

Курносова Н. Ю., Халєєва О. Д.

Курносова Н. Ю., Халєєва О. Д.

Дмитро Бортнянський.

Портрет роботи

М. І. Бельського (1788 р.)

Дослідники українського мистецтва другу половину XVIII ст. називають золотим періодом української музики. У цей час досягає вершин духовна хорова творчість, бурхливо розвиваються світські музичні жанри — опера, концерт, симфонія, соната, пісня й романс.

Серед видатних творців музики цього періоду одним із найбільш успішних і визнаних став Дмитро Бортнянський. Завдяки таланту і прихильності долі, йому вдалося досягти визнання й шани при російському імператорському дворі, першому поміж українських музикантів здобути вищу освіту за кордоном. Саме його твори — першого з композиторів Російської імперії — ставили на сценах європейських театрів. І саме його твори вперше в імперії почали видавати друком.

Народився видатний український композитор у Глухові, що на Сумщині, 1751 року. Точну дату народження підтвердити документально не вдалося, але більшість дослідників схильні вважати найбільш імовірною датою 28 жовтня (8 листопада), аргументуючи тим, що саме на це число припадає день пам'яті великомученика Дмитрія Солунського.

Цікава історія сім'ї. Батько композитора походив із села Бортне, що на Лемківщині. Рятуючись від примусового окатоличення, Стефан Шкурат разом із братами виїхав на Гетьманщину, оселився в Глухові. Змінив своє прізвище на Бортнянський — в пам'ять про батьківський край. Постачав продукти козацькій сотні і навіть гетьманському двору. Згодом був зарахований до козацького війська. У 1755 р. був обраний козацьким сотником, а це означало, що він увійшов до полкової старшини Ніжинського полку. Згодом Степан Васильович Бортнянський узяв шлюб із заможною козачкою-вдовицею Мариною Дмитрівною. За першим чоловіком вона мала прізвище Толстая (вочевидь, небіжчик був московитом).

Отже, малий Дмитро зростав у гетьманській столиці в період її мистецького розквіту, до того ж у заможній старшинській сім'ї. Цілком можливо, що він мав можливість бачити і слухати талановитих митців, які виступали в театрі гетьмана, співали в хоровій капелі, грали в оркестрі. Природно, що в такому мистецькому середовищі потяг до музики і неабиякі здібності хлопчика не могли залишитися непоміченими. До цього часу не знайдено документальних підтверджень того, що Дмитро Бортнянський був учнем славнозвісної Глухівської співацької школи, хоча це видається цілком імовірним. Однак точно відомо, що влітку 1758 р. сильний голос та «осмислену музикальність» семирічного співака помітив керівник («установник») Придворної співочої капели Марко Полторацький (1729-1795). Колишній козак Сосницької сотні Чернігівського полку, а нині оперний

співак і дворянин (за велінням цариці Катерини II), М. Полторацький за указами імператриці їздив в Україну, щоб відбрати найкращі голоси для Придворної капели. Тож цілком закономірно до реєстра, датованого 30 жовтня 1760 року, поміж «малих півчих», яких відібрав Марко Федорович, прослухавши церковні, монастирські, шкільні та інші хори в Гетьманських полках, був записаний і дев'ятирічний Дмитро Бортнянський, син козака Глухівської сотні Ніжинського полку.

Так скінчився український період життя юного музиканта. Його чекав довгий шлях до столиці імперії — Петербурга.

А там почалося невпинне навчання. Усі молодші півчі Придворної капели проходили обов'язковий курс у музичній школі та в Кадетському корпусі. Підготовка юних співаків доручалася викладачам досвідченим і титулованим: колишній регент Придворної хорової капели М. Полторацький відповідав за опанування хорового співу; придворний капелмейстер та викладач Російської академії мистецтв Герман Раупах розкривав секрети оперної драматургії та композиції, а Йозеф Штарцер навчав основ німецької контрапунктової школи, також вихованці навчалися гри на музичних інструментах. Для більшості учнів такої науки було достатньо, лише найбільш талановитим надавали можливість здобувати ширшу і глибшу освіту.

А ті, хто володів найкращими голосами, брали участь у постановках при дворі опер для розваги світського товариства. Адже до обов'язків Придворної капели належали співочий супровід ранкових та вечірніх церковних служб, а також виступ на світських концертах та виставах. За переказами сучасників, чистий і ясний голос та ангельська зовнішність привертала до юного Дмитра загальну увагу і симпатії, навіть сама імператриця Єлизавета Петрівна часом виявляла до нього майже материнську турботу.

Тож не дивно, що вже в 11 років, у 1762 р., Дмитро Бортнянський брав участь в опері «Альцеста», написаній придворним композитором — німцем Германом Раупахом на лібрето російського

поета Олександра Сумарокова. Юний глухівець виступав не лише як соліст хору — його небесний дискант «забезпечив» йому сольну жіночу партію (за тодішньою традицією участь у виставах брали лише чоловіки, партії жінок виконували хлопчики з високими голосами). Через два роки, а саме 1764 р., Дмитро Бортнянський виконував у цій же опері вже головну чоловічу роль — царя Адмета (партія тенора), про що свідчить друкований примірник лібрето з переліком дійових осіб та виконавців. Отже, ризикований для всіх хлопців-вокалістів період підліткової мутації голосу минув для нього успішно.

У вересні 1765 року сталася визначна подія: до Петербурга прибув видатний маестро з Італії — уславлений венецієць Бальдассаре Ґалуппі, на якого імператорській двор чекав уже давно. Придворна капела викликала в Ґалуппі щире захоплення. За свідченнями, венеційський гість вигукнув: «Такого чудового хору я не чув і в Італії!». (Зауважимо: цей факт переконливо підтверджує рівень виконавської майстерності Придворної капели, переважна частина якої складалася з вихованців Глухівської музичної школи.)

Наставник Дмитра Бортнянського Марко Полторацький доклав усіх зусиль, щоб 14-річний талантик потрапив у науку до італійського світила, який обійняв посади регента Співочої капели і придворного капельмейстера. Тож не дивно, що, коли настав час Бальдассаре Ґалуппі повертатися на батьківщину, він від'їхав у супроводі свого найкращого учня — нашого талановитого земляка, якому цю подорож особисто обіцяла ще цариця Єлизавета Петрівна.

У Венеції маестро Ґалуппі продовжив наставляти Дмитра Бортнянського в контрапункті, вимагав, щоб учень щодня грав на клавесині й органі, регулярно відвідував венеційські театри, не пропускаючи жодної прем'єри (а у Венеції на той час діяло сім театрів).

В Італії Дмитрові випало прислужитися імперії не лише в ролі музиканта. Студіювання музики перервали справи політичної ваги. У той час тривала одна з російсько-турецьких воєн, тому у Венеції стояла

російська ескадра. Сюди ж наприкінці 1768 року прибув граф Олексій Орлов — довірена особа Катерини II. Вже наступного дня він послав свого ординарця по Дмитра Бортнянського. Як з'ясувалося, штаб російської групи військ нагально потребував перекладача — з належним рівнем не лише володіння італійською мовою, але й виховання, манер та харизми. Тож наступного дня у світі графа Орлова молодий музикант вирушив на секретні перемовини, які й супроводжував до їх завершення.

Наполегливе навчання Дмитра Бортнянського в Італії тривало

Титул надрукованого лібрето опери «Креонт», поставленої у Венеції, у театрі Сан-Бенедетто в 1776 р.

упродовж восьми років. Українець студював у найкращих музичних закладах Венеції, Болоньї, Неаполя та Риму, зокрема у відомій на всю Європу Болонській філармонічній академії, у найавторитетніших на той час викладачів і музичних теоретиків, що в них опановували науку німець Йоганн Крістіан Бах (син геніального Й. С. Баха), австрієць Вольфганг Амадей Моцарт, чех Йозеф Мислівечек.

І ось 1776 року перед початком нового карнавального сезону у

Венеції афіші сповістили про прем'єру опери «Креонт», традиційно за античним сюжетом. Нетрадиційним було лиш прізвище композитора — синьйора Бортнянського, музиканта з Росії. Іноземцю пробитися до репертуару

театрів, за шаленої конкуренції з боку італійських композиторів, було справою нечуваною! Однак уже за два роки відбулася друга прем'єра — опери «Алкід», а 1779-го, уже в Модені, — опери «Квінт Фабій». Опери Бортнянського мали значний успіх, ставилися в Італії на сценах багатьох театрів.

Одинадцятирічний італійський період для молодого композитора був досить плідним — написано твори для солістів, оркестру, хору (деякі з них збереглися до нашого часу). У них автор органічно використовував українську мелодику, мотивно-інтонаційні та ритмічні звороти, що надавало музиці особливого колориту і подобалось італійцям. Як визначний композитор того часу Дмитро

***Будинок Бортнянського
у Петербурзі
на вул. Мільйонній, 9А
(сучасний вигляд)***

Бортнянський брав участь у діяльності Музичної академії в Болоньї, а його опери відтоді регулярно давалися у венеційському «Театро ді Сан-Бенедетто». Це свідчило про безперечне визнання італійським мистецьким середовищем.

У 1779 році Бортнянський отримав листа з Росії з вимогою повернутися, «узявши із собою усі ваші твори». 28-річний Дмитро Степанович прибув до Санкт-Петербурга, де обійняв посаду капельмейстера Придворної капели. З 1784 року він служив при дворі спадкоємця престолу Павла Петровича, для

аматорського театру при «малому дворі» у 1786-87 роках написав три опери: «Свято сеньйора», «Сокіл», «Син-суперник». Загалом за період служби при спадкоємці трону (у 1784-1796 роках) Дмитро Бортнянський тільки для хору без супроводу написав більше ста творів, зокрема дві літургії та 67 хорових концертів, сім кантат, 40 одночастинних хорових творів. Спадкоємець трону милостиво ставився до композитора — у 1785 р. Дмитру Степановичу було присвоєно перший чин — колезького асесора, що дорівнювало військовому званню майора. Окрім того, композитору виділили земельну ділянку під будівництво власного будинку.

Очолити Придворну капелу, де колись починав звичайним півчим, Дмитро Степанович поставив собі за мету вивести її на вищий рівень. Задля цього він свідомо знизив свою композиторську активність. Новий капельмейстер домогся збільшення складу з 24 вокалістів до 60, поліпшення фінансового забезпечення капеланів та звільнення Капели від оперних спектаклів. Також вдалося значно зменшити участь у виснажливих придворних церемоніях. Це дало можливість зосередитися на роботі з підвищення виконавської майстерності і перейти лише до співу *a capella* (без музичного супроводу). У результаті Бортнянський створив унікальний вокальний

Будинок Співочої капели в Санкт-Петербурзі.

Архітектор Леонтій Бенуа

колектив, сформував нову школу хорового співу. У 1800 р. Придворну капелу було визнано незалежною музичною організацією, директором якої призначено Д. С. Бортнянського. Згодом у Капелі розпочалася підготовка регентів (керівників) хорів для приходських церков. Це сприяло поширенню як культури співу, так і духовних творів Бортнянського.

Пік творчої активності Д. С. Бортнянського припав на останні десятиліття його життя — першу чверть XIX століття. Хори Бортнянського не лише виконувалися на церковних службах, а й мали успіх на світських заходах, зокрема на концертах Петербурзького філармонійного товариства, яке було засноване 1802 року. А 1816 року композитора було призначено головним цензором видань духовних творів — без його підпису не друкувався жоден твір духовної музики.

Важливо згадати про неймовірну широту мистецьких інтересів композитора. Як всебічно розвинена людина, Дмитро Степанович брав участь у літературних вечорах, зажив слави глибокого поціновувача образотворчого мистецтва. Ще в Італії захопившись колекціонуванням живопису, з роками композитор перетворився на справжнього експерта. Його приватна колекція полотен здобула високу оцінку знавців. Попри активну діяльність він знаходив час на ґрунтовне вивчення історії європейських мистецтв. Тож не дивно, що в 1804 році Бортнянського було обрано почесним членом Академії мистецтв, це стало визнанням його глибокої обізнаності в живопису та інших мистецтвах.

З роками авторитет Дмитра Степановича в суспільстві лише зростає. Його твори звучать на найважливіших придворних церемоніях. Він пише музику на вірші визнаних поетів Росії — Гаврила Державіна, Михайла Хераскова, Василя Жуковського. Надзвичайно знаменитими стали його гімни «Довічний і необхідний» на вірші Ю. Нелединського-Мелецького та «Коли славний наш Господь у Сіоні» на слова М. Хераскова. Останній твір став офіційним гімном Російської імперії,

виконувався на урочистих церемоніях, на військових ритуалах посвяти юнкерів в офіцери, обов'язково лунав після артилерійського залпу та сигналу сурмачів «На молитву, шапки геть!», а з 1856 по жовтень 1917 року двічі на день, о 15-й та 21-й годинах, його видзвонював годинник Спаської башти Московського Кремля.

В останні роки життя Бортнянський готує до видання повне зібрання своїх творів, витрачаючи на це значну кількість власних коштів. На жаль, митцю вдалося видати лише кращі зі своїх хорових концертів, написаних ще в молодості, зокрема «Духовні концерти на чотири голоси, створені і знову виправлені Д. Бортнянським». Композитор залишив цей світ 27 вересня 1825 року в Петербурзі, а повне зібрання його творів у 10 томах вийшло лише 1882 року за редакцією П. Чайковського.

На похорон композитора людей зібралось так багато, що до церкви довелося пускати за квитками.

Сучасники запам'ятали маестро митцем у всьому — у спілкуванні, високим майстром якого він був; суворим і вимогливим керівником та щирою і доброзичливою особистістю, глибоко відданою високому мистецтву.

Бортнянський, поряд із Березовським, увійшов в історію музичної культури як творець нового типу хорового концерту. Він є автором більш як 50 хорових концертів духовного змісту, концертних увертур, симфоній, камерно-інструментальних творів, опер, романсів. Його вважають одним із засновників російського камерного стилю, яскравим представником класицизму. Видатний митець XVIII — початку XIX ст. належить до численної когорти українців, що творили державність, науку і культуру імперії.

Поховання геніального музиканта на Смоленському православному кладовищі, яке знаходилося на Василівському острові в Петербурзі, не збереглося — у 1937 році за рішенням народних депутатів

Ленради кладовище знесли, а територію перетворили на сад загального користування.

Пам'ять нашого видатного земляка вшановується в усьому світі. Зокрема, в Нью-Йорку, у соборі Святого Іоанна серед 12 статуй видатних композиторів — засновників європейської духовної музики є скульптурне зображення Дмитра Бортнянського.

На батьківщині музиканта, в Глухові, встановлено пам'ятник, а площа, на якій розташовувався батьківський будинок, перейменована на честь ушанованого глухівця.

**Пам'ятник
Д. Бортнянському
в Глухові.
Скульптор І.
Коломієць,
архітектори**

Сумське вище училище мистецтв і культури ім. Д. С. Бортнянського проводить міжнародний конкурс хорових диригентів імені композитора. Твори Дмитра Степановича звучать сьогодні на Сумщині і по всій Україні на церковних службах, під час концертів і фестивалів, на урочистостях.

Текст уклала Н. Курносова

Цитати про Д. Бортнянського

Нема йому рівних у нас, а може, й у Європі.

С. П. Людкевич, український композитор

Бортнянський навчався на тих самих зразках, що і Моцарт, і самому Моцарту дуже наслідував.

Російський музичний критик і композитор

О. М. Серов (1820-1871)

Майстерний музикант... Він один із тих людей, про яких згадуючи, я живо малюю картину погожої осені та кращі її миті... Артистом він був поблажливим, добрим, люб'язним; у короткий час його старання перетворили мене на гарного оперного лицедія. Не знаючи зовсім музики, не навчаючись їй ніколи, я пам'яттю однією вивчав, а потім співав на театрі досить складні оперні сцени, не дисонуючи ні з оркестром, ні з товаришами, що вважати можна було дивиною.

Князь І. М. Долгорукий (1764-1823)

Траплялося, Бортнянський підійде до хлопчини, що співає, зупинить підлітка і скаже: «Ось краще так заспівай, серденько»... І сімдесятирічний дідусь візьме фальцетом так ніжно, із такою душею, що зупинишся від подиву... Не дивно, що півчі шанували Бортнянського як батька і любили його гаряче.

Учень композитора, майбутній класик російського романсу,

композитор, співак і педагог із вокалу

Олександр Варламов (1801-1848)

Ці твори позначені винятковою майстерністю у поводженні з хоровими масами, дивним поєднанням відтінків, повнозвучністю

гармоній і – що зовсім дивно – надзвичайно вільним розташуванням голосів.

*Французький композитор, диригент і музичний письменник
Гектор Берліоз (1803-1869)*

...[у хорових творах Дмитра Бортнянського] розпочалася реакція такого ж самого ґатунку, як і в тогочасній російській архітектурі: від декоративних форм бароко розпочався рух до більшої строгості й стриманості, – власне, до класицизму.

*Російський академік, музикознавець і педагог
Борис Асаф'єв (1884-1949)*

Прибульці (малороси) зайняли тут (у Великоросії) найвидніші і найвпливовіші місця, від ієрархів до управлінь консисторій, ними влаштованих, від вихованців царської родини до настоятелів монастирських, до ректорів, префектів і учителів ними таки заснованих шкіл, до кабінетних і типографських учених, діловодів, дяків, секретарів. Усе майже підпадало під їх безперечний вплив: богословське учення, виправлення священного й богослужебного тексту, друк, церковна адміністрація, храмовий, громадський і домашній спів, ноти...

П. Бессонов, 1871

У XVIII віці, за цариці Катерини наші ж українці заснували і саме національне російське співання, куди вони поклали свою душу, викохану на українському ґрунті.

І. Огієнко, 1918

Використані джерела:

1. **Макарова В.** «Гимны дивные писал...» / Валентина Макарова // І слово в пісні відгукнеться... / Валентина Макарова, Людмила Макарова. — Суми : Собор, 2003. — С. 173-183.
2. **Дмитро Бортнянський та його час** [Електронний ресурс] / Центральний державний історичний архів України // Сайт ЦДІАК України. — Текст. дані. — 2016. — Режим доступу: <https://cdiak.archives.gov.ua/v do 265 narodzhennia Bortnia nskogo.php> (дата звернення: 25.10.2021). — Назва з екрана.
3. **Рудяченко О.** Дмитро Бортнянський. Ч. 1. Дишкант із Глухова [Електронний ресурс] / Олександр Рудяченко // Укрінформ : Мультимедійна платформа іномовлення України. — Текст. дані. — 2019. — 28 вер. — Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2788394-dmitro-bortnanskij-1-diskant-iz-gluhova.html> (дата звернення: 25.10.2021). — Назва з екрана.
4. **Рудяченко О.** Дмитро Бортнянський. Ч. 2. Істина в останній інстанції [Електронний ресурс] / Олександр Рудяченко // Укрінформ : Мультимедійна платформа іномовлення України. — Текст. дані. — 2019. — 29 вер. — Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2788447-dmitro-bortnanskij-2-istina-v-ostannij-instancii.html> (дата звернення: 25.10.2021). — Назва з екрана.
5. **Черкаська Г.** Перший український композитор-універсал [Електронний ресурс] / Ганна Черкаська // UaModna. — Текст. дані. — 2016. — 13 жовт. — Режим доступу: <https://uamodna.com/articles/pershyy-ukrayinsikyy-kompozytor-universal/> (дата звернення: 25.10.2021). — Назва з екрана.

Рекомендована література

Постанови

1. **Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2021 році** : Постанова Верховної Ради України від 20 груд. 2020 р. № 1092 : [у 2021 р. відзначатиметься 270-річчя від дня народження Д. Бортнянського (1751-1825), композитора, диригента, співака] // Голос України. — 2020. — 29 груд. (№ 240). — С. 20-22.

Твори композитора

1. **Бортнянский Д. С.** Вокальные сочинения [Ноты] : для голоса в сопровождении фортепиано / сост. Б. Доброхота. — М. : Музыка, 1984. — 32 С.
2. **Бортнянський Д.** Вокальні твори [Ноти] : (укр. і франц. мовами). — К. : Муз. Україна, 1976. — 70 С.
3. **Бортнянский Д. С.** Романсы и песни для голоса с фортепиано [Ноты]. — М. : Музыка, 1976. — 43 С.

Про життя і творчість Дмитра Бортнянського

1. **Глухів музичний** : земля Березовського і Бортнянського : зб. наук. статей за матер. Всеукраїнської наук.-практ. конференції 25-26 лют. 2016 р. — Глухів : Еллада, 2017. — 96 С.
2. **Іванов В. Ф.** Дмитро Бортнянський / В. Ф. Іванов. — К. : Муз. Україна, 1980. — 144 С. : портр., ілюстр.
3. **Ковалев К. П.** Бортнянский / К. П. Ковалев. — М. : Мол. гвардия, 1989. — 304 С. : ил. — (ЖЗЛ : Сер. биографий).
4. **Рыцарева М.** Композитор Д. Бортнянский. Жизнь и творчество / М. Рыцарева, 1979. — 255 с.
5. **Топська Н.** Музика, що окрилює душу / Н. Топська. — К. : Кн. база «Альфа», 2016. — 48 с. : ілюстр.

1. **Абліцов В. Г.** Бортнянський Дмитро / В. Г. Абліцов // Український все-світ / В. Г. Абліцов. — К. : КИТ, 2011. — С. 416-417.
2. **Близнюк А. М.** Основополжник вітчизняної компо-зиторської школи Дмитро Бортнянський / А. М. Близнюк // Краса Сумщини в слові, музиці, живописі / А. М. Близнюк, М. П. Гурець. — Суми : Фабрика друку, 2016. — С. 46-61.
3. **Бортнянський Дмитро** // Довідник з історії України / М. Котляр, С. Кульчицький. — К.: Україна, 1996. — С. 167-168.
4. **Бортнянський Дмитро** // Енциклопедія історії України : в 10 т. Т.1 : А-В / ред. кол. : В. А. Смолій (голова) та ін. — К. : Наук. думка, 2003. — С. 354.
5. **Бортнянський Дмитро** // Історія України в особах. IX-XVIII ст. / авт. кол. В. Замлинський, І. Войцехівська, В. Галаган та ін. — К. : Україна, 1993. — С. 381-385.
6. **Бортнянський Дмитро Степанович** // Видатні українці. Культура. Мистецтво. Освіта / під ред. М. І. Преварської. — К. : Велес, 2016. — С. 38-41. — (Гордість і слава України).
7. **Бортнянський Дмитро Степанович** // Співоче поле України / упоряд. Б. А. Артищук. — К. : Молодь, 2004. — С. 350.
8. **Видатні українці** : малий довідник. — Х. : Ранок, 2010. — С. 153-154.
9. **Голубченко В. Ю.** Бортнянський Дмитро Степанович / В. Ю. Голубченко // Освіта Сумщини в іменах : педагогічний довідник / В. Ю. Голубченко. — Суми : Унів. книга, 2012. — С. 35-38.
10. **Д. С. Бортнянский (1751-1825)** // История русской музыки / О. Левашева, Ю. Келдыш, А. Кандинский. — М. : Музыка, 1972. — Т. 1 : От древнейших времен до середины XIX века. — С. 174-180.
11. **Дмитро Бортнянський (1751-1825)** // 100 найвідоміших українців. — К. : Автограф-Орфей, 2005. — С. 188-195. — (100 найвідоміших).

12. **[Дмитро Бортнянський]** // Історія української культури / під ред І. Крип'якевича. — К. : Либідь, 1994. — С. 632-633.
13. **Дмитро Бортнянський** // Видатні постаті в історії України IX-XIX ст. : короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети / В. І. Гусев та ін. — К. : Вища шк., 2002. — С. 242-244.
14. **Дувірак Д.** Дмитро Бортнянський / Д. Дувірак // Розповіді про композиторів. — К. : Муз. Україна, 1994. — Вип 1. : Бах. Гендель. Вівальді. Скалатті. Березовський. Бортнянський / упоряд. Я. Якуб'як. — С. 71-80.
15. **Історія української культури** : [церковна музика Дмитра Бортнянського] / під ред І. Крип'якевича. — К.: Либідь, 1994. — С. 632-633.
16. **Кияновська Л. О.** Дмитро Бортнянський / Любов Кияновська // Українська музична культура : навч. посіб. / Любов Кияновська. — Львів : Тріада плюс, 2008. — С. 27-33.
17. **Ковалев В.** Бортнянский и русское нотопечатание / В. Ковалев // Альманах библиофила / В. Ковалев. — Вып. 14. — М. : Книга, 1983. — С. 167-181.
18. **Коляда Е. Д.** С. Бортнянський — видатний композитор Глухівщини / Е. Л. Коляда // Історико-культурна спадщина Глухівщини / Е. Л. Коляда. — Глухів, 1992. — С. 98-100.
19. **Корній Л. П.** Дмитро Бортнянський / Лідія Корній // Історія української музичної культури від давнини до початку ХХ століття / Лідія Корній. — К. : Муз. Україна, 2018. — С. 133-143.
20. **Макарова В.** «Гимны дивные писал...» : до 225-річчя від дня народження Дмитра Бортнянського / В. Макарова, Л. Макарова // Земляки : Альманах Сумського земляцтва в Києві. Вип. 3. — Суми : Собор, 2006. — С. 172-181.
21. **Макарова В. А.** «Гимны дивные писал...» / В. А. Макарова, Л. А. Макарова // Гармония времён : страницы музыкальной культуры Сумщины / В. А. Макарова, Л. А. Макарова. — Суми : СумГПУ имени А. С. Макаренко, 2013. — С. 68-79.
22. **Макарова В. А.** «Гимны дивные писал...» / Валентина Макарова // І слово в пісні відгукнеться... /

- Валентина Макарова, Людмила Макарова. — Суми : Собор, 2003. — С. 173-183.
23. **Муха А. І.** Бортнянський Дмитро Степанович / А. І. Муха // Композитори України та української діаспори : довідник / А. І. Муха. — К. : Муз. Україна, 2004. — С. 40-42.
 24. **Онацький Є.** Бортнянський Дмитро / Є. Онацький // Українська мала енциклопедія : у 4 т. Т. 1 : А-І / Є. Онацький. — К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2016. — С. 98-99.
 25. **Покликані музикою...** : [Д. Бортнянський] // Сумщина в іменах : альбом ілюстрацій до енциклопедичного довідника / упоряд. : В. Ю. Панасюк, В. С. Соколов, В. К. Шейко. — Суми : АС-Медіа, 2003. — С. 62.
 26. **Попельницька О.** Бортнянський Дмитро Степанович / О. О. Попельницька // 100 великих діячів культури України / О. О. Попельницька, М. В. Оксеніч. — К. : Арій, 2010. — С. 256-259.
 27. **Сергійчук В.** Що дала Україна світові : [Д. Бортнянський] / В. Сергійчук. — Вид. 3-тє, допов. — Вишгород : Сергійчук М.І., 2015. — С. 453.
 28. **Скребков С.** Бортнянський — мастер русского хорового концерта / С. С. Скребков // Ежегодник института истории искусств / С. С. Скребков. — Вып. II. Театр. Музыка. — М. : Изд-во Академии Наук СССР, 1948. — С. 285-318.
 29. **Слабошпицький М.** Український Орфей : [Д. Бортнянський] / М. Слабошпицький // З голосу нашої Клію / М. Слабошпицький. — К. : Довіра, 1993. — С. 215-217.
 30. **Фільштейн С.** Листування Д. С. Бортнянського з канцелярією імператриці Марії Федорівни / С. Фільштейн // Українська музична спадщина. Статті. Матеріали. Документи / під заг. ред. М. М. Гордійчука. — К. : Муз. Україна, 1989. — С. 80-97.
 31. **Яремченко Б.** Дмитро Бортнянський / Б. Яремченко // Історія України в особах : Козаччина. — К. : Україна, 2013. — С. 295-300.

32. **Белашов В.** Гетьманська столиця : [відкриття пам'ятника Д. Бортнянському і М. Березовському в Глухові] / В. Белашов // Музика. — 1996. — № 1. — С. 4-5.
33. **Бондаренко С.** Золоті імена Сумщини : [коротко про видатних діячів, знаних людей Сумщини] / С. Бондаренко, Н. Медникова // Панорама. — 2012. — № 3 (11-18 янв.). — С. А8-А9.
34. **Бортнянський Дмитро** // Музична школа. — 2011. — № 10. — С. 28-31.
35. **Браженко В.** Платівки з творами Бортнянського / В. Браженко // Ленінська правда. — 1989. — 10 листоп. — С. 2.
36. **Веснич А.** Великие сумчане / А. Веснич, Ю. Карпенко, Е. Суярко // Панорама. — 2009. — № 3 (14-21 янв.). — С. А14-А15.
37. **Вечерський В.** Коли народився Дмитро Бортнянський / В. Вечерський, Ю. Шемшученко // Пам'ятки України. — 2001. — № 1-2. — С. 52-57.
38. **Гайдей І.** Капела імені Бортнянського / І. Гайдей // Музика. — 1999. — № 3. — С. 13.
39. **Горенко Л.** Нові відомості про родину Бортнянських / Л. Горенко // Пам'ять століть. — 2000. — № 4. — С. 14-18.
40. **Даниленко Н.** Свято музики на батьківщині Бортнянського / Н. Даниленко // Добрий день. — 1996. — 13 грудня. — С. 5.
41. **Ефіопські землячки великого композитора : 265 років від дня народження Дмитра Бортнянського** / підгот. матеріал Віктор Шпак // Урядовий кур'єр. — 2016. — № 198 (22 жовт.). — С. 10.
42. **Зоряна О.** Дмитро Бортнянський / О. Зоряна // В двух словах. — 2006. — № 14. — С. А7.
43. **Іванов В.** Нове про Глухівську школу / Володимир Іванов // Музика. — 1988. — № 6. — С. 21-23.
44. **Іванов В.** Нотодруки Бортнянського / Володимир Іванов // Родослав. — 1991. — № 19. — С. 7.
45. **Іванов В.** Передумови і Post scriptum авторства. «Проект» Дмитра Бортнянського / Володимир Іванов, Олег Іванов //

- Українська культура. — 2008. — № 5. — С. 34-37 ; № 6. — С. 35-37 ; № 7. — С. 33-35.
46. **Іванов В.** Родовід Бортнянського / Володимир Іванов // Друг читача. — 1993. — 28 січ. — С. 7.
47. **Коляда І.** Методика вивчення теми «Українська культура другої половини XVIII ст.» : (історія України, 8 клас) : [біографія Д. Бортнянського] / І. Коляда // Історія в школі. — 2016. — № 1. — С. 17-29.
48. **Петренко М.** Не искушай меня без нужды / М. Петренко // Ярмарок. — 2011. — № 24 (16 черв.). — С. 4. ; № 26 (30 черв.). — С. 4. ; № 27 (7 лип.). — С. 4.
49. **Петренко М.** Петербурзька Придворна капела і Україна / М. Петренко // Новина. — 2002. — 25 лип. — С. 2.
50. **Петренко М.** Придворна капела і Україна : [про Петербурзьку хорову капелу ім. Глінки та зв'язки з нею наших видатних земляків] / М. Петренко // Ярмарок. — 2012. — № 39 (27 верес.). — С. 4. ; № 40 (4 жовт.). — С. 4.
51. **Пиріг Л.** Тарас Шевченко у світі музики очима філателіста : [Шевченко високо цінував творчість Д. Бортнянського] / Л. Пиріг // Слово Просвіти. — 2014. — № 1 (1-15 січ). — С. 14.
52. **Поляка Г.** Глухів музичний : земля Березовського і Бортнянського / Г. Поляка // Сумщина. — 2016. — № 12 (23 берез.). — С. 12.
53. **Рейтинг-2009** : [коротко про відомих людей Сумщини та корисні справи, зроблені ними] // Панорама. — 2010. — № 8 (17-24 февр.). — С. А8-А9.
54. **Рыцарева М.** Прекрасная музыка прошлого : Д. С. Бортнянский / М. Рыцарева // Мелодия. — 1988. — № 2. — С. 11.
55. **Сікорська І.** Пам'ятаємо і шануємо : [Д. Бортнянський] / І. Сікорська // Музика. — 2002. — № 1-2. — С. 2-4.
56. **Слабошпицький М.** Український Орфей : [Д. Бортнянський] / М. Слабошпицький // Жива вода. — 1995. — лют. — С. 2.

57. **Степанченко Г.** Мир музики Дмитрия Бортнянского / Г. Степанченко // Зеркало недели. — 2001. — № 49 (15 дек.). — С. 16.
58. **Стріха М.** «Сокіл» у Києво-Могилянській Академії : [про постановку опери Д. Бортнянського в стінах Національного університету Києво-Могилянської Академії] / М. Стріха // Кіно – театр. — 1997. — № 5. — С. 30-31.
59. **Хвостенко Г.** Бортнянський Дмитро Степанович / Г. Хвостенко // Сумщина. — 2008. — № 8 (23 січ.). — С. 4.
60. **Цвенгром Г.** Гектор Берліоз про Дмитра Бортнянського / Г. Цвенгром // Культура і життя. — 1997. — 28 трав. — С. 2.
61. **Шемтученко Ю.** Вшанувати пам'ять Д. Бортнянського [у Нью-Йорку] / Ю. Шемтученко // Пам'ятки України. — 1991. — № 1. — С. 23.
62. **Яцьків О.** «Прописаний» у Нью-Йорку : [про скульптурне зображення Д. Бортнянського в соборі святого Іоанна Богослова в Нью-Йорку] / О. Яцьків // Музика. — 1992. — № 2. — С. 23-24.

Електронні ресурси

1. **Біографія Д. С. Бортнянського** [Електронний ресурс] // Музична абетка. — Текст. дані. — Режим доступу: https://muzabetka.com.ua/biograf_bortniansky.html (дата звернення: 25.10.2021). — Назва з екрана.
2. **Борисов В.** Дмитро Бортнянський [Електронний ресурс] / Валентин Борисов // Музика : український інтернет-журнал. — Текст. дані. — 2014. — 30 лип. — Режим доступу: <http://mus.art.co.ua/dmytro-bortnyanskyj/> (дата звернення: 25.10.2021). — Назва з екрана.
3. **Герасимова Г. П.** Бортнянський Дмитро Степанович [Електронний ресурс] / Г. П. Герасимова // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України ; Інститут історії України. — К. : Наукова думка, 2003. — 688 с. : ілюстр. — Текст. дані. — 2003. — Режим доступу:

- http://www.history.org.ua/?termin=Bortnianskyj_D (дата звернення: 25.10.2021). — Назва з екрана.
4. **Дмитро Бортнянський** [Електронний ресурс] // Українські пісні. — Текст. дані. — 2021. — 26 лист. — Режим доступу: <https://www.pisni.org.ua/persons/95.html> (дата звернення: 25.10.2021). — Назва з екрана.
 5. **Дмитро Бортнянський та його час** [Електронний ресурс] / Центральний державний історичний архів України // Сайт ЦДІАК України. — Текст. дані. — 2016. — Режим доступу: <https://cdiak.archives.gov.ua/v-do-265-narozhennia-Bortnianskogo.php> (дата звернення: 25.10.2021). — Назва з екрана.
 6. **«Невідомий Бортнянський»** – в Івано-Франківську реалізують найдорожчий пісенний проєкт часів незалежності України : до 270-річчя українського композитора Дмитра Бортнянського в Івано-Франківську стартував всеукраїнський хоровий проєкт [Електронний ресурс] // Інтернет-ресурс газети «Галичина». — Текст. дані. — 2021. — 04 лип. — Режим доступу: <https://galychyna.if.ua/analytic/nevidomiy-bortnyanskiy-v-ivano-frankivsku-realizuyut-naydorozhchiy-pisenniy-proyekt-chasiv-nezalezhnosti-ukrayini/> (дата звернення: 25.10.2021). — Назва з екрана.
 7. **Полівчак Р.** В Івано-Франківську презентували музичний фільм «Невідомий Бортнянський» [Електронний ресурс] / Руслана Полівчак, Оксана Василик // Суспільне. Новини. — Текст. дані. — 2021. — 25 жовт. — Режим доступу: <https://suspilne.media/174929-v-ivano-frankivsku-prezentovali-muzicnij-film-nevidomij-bortnanskiy/> (дата звернення: 25.10.2021). — Назва з екрана.

Центральна міська бібліотека ім. Т. Г. Шевченка

Відділ довідково-інформаційної роботи та маркетингу

Суми, вул. Кооперативна, 6

40030

Тел.: 22-63-32, 22-21-28

e-mail: lib@library.sumy.ua

www.library-sumy.com

Працюємо: 9.00—20.00

Вихідний — п'ятниця